

Лекція 2

Порівняльна характеристика категорії роду в українській і російській мовах. Іменник

Загальна характеристика категорії роду

Категорія роду іменників:
а) у назвах істот і неістот;
б) у іменниках спільного роду;
в) у складених іменниках;
г) у абрєвіатурах.

Література

Горпинич В. О. Морфологія української мови, С. 51 – 63.

Милославский И. Г. Морфологические категории соврем. рус. языка, С. 44 – 56.

Сопоставительная грамматика рус. и укр. языков, С. 192 – 211.

Цыганенко Г. П. Морфология соврем. рус. языка, С. 115 – 129 .

Категорія роду є характерною рисою граматичної будови індоєвропейських мов. Виникнувши у глибокій давнині, вона піднялася у процесі багатовікового розвитку на високий рівень абстрактного граматичного значення. В укр. і рос. мовах вона притаманна 4 частинам мови - іменникам, прикметникам, займенникам та дієсловам. Для іменників ця тернарна категорія виявляється класифікуючою, а для всіх інших частин мови виступає словозмінною, парадигмотвірною.

Граматичний рід являє собою одну з найбільш цікавих проблем граматики, оскільки, з одного боку, він пов'язаний і взаємодіє з низкою морфологічних категорій, а з іншого – його змістовні характеристики залежать від семантики лексем, їх валентності. Категорія роду – це складне явище, яке виявляє себе з боку семантики, морфології та синтаксису. Хоча категорія роду є суто граматичним явищем, вона інколи використовується у художніх текстах як засіб їх виразності, а також виконує смислотвірну і навіть сюжетотвірну функцію. У вірші Г. Гейне «Ein Fichtenbaum steht einsam», перекладеному Ф. І. Тютчевим, йдеться про кедр, який самотньо біліє «на севере мрачном, на дикой скале», і про самотню пальму « в краю отдаленном Востока под мирной лазурью, на светлом холму». У перекладі М. Ю. Лермонтова говориться про сосну і пальму. Л. В. Щерба пише з цього приводу: «Мужской род (Fichtenbaum, а не Fichte) – не случаен, и в своем противопоставлении

женському роду – *Palme* – он создает образ мужской неудовлетворенной любви к далекой, а потому недоступной женщине. Лермонтов женским родом «сосны» отнял у образа всю его любовную устремленность и превратил сильную мужскую любовь в прекраснородушные мечты» (Цит. за: Милославский, С. 45). І хоча переклад М. Ю. Лермонтова не адекватно відтворює художню інтенцію автора оригіналу, однак саме його переклад увійшов у скарбницю найкращих перекладів творів світової літератури.

Категорія роду існує у всіх індоєвропейських мовах, але має різний зміст. Наприклад, в англійській мові іменники не мають морфологічного показника роду, рід виявляється у відповідності займенників і іменників (*the man – he, the woman – she*). У французькій мові іменники розподіляються між чол. та жін. родами, середнього роду немає.

Морфологічна категорія роду укр. та рос. мов має специфічний вияв у різних частинах мови, тому й будемо розглядати і зіставляти її на матеріалі різних самотійних частин мови. Отже, спочатку розглянемо вияв цієї категорії у іменників. **Категорія роду іменників – несловозмінна (класифікуюча) категорія, представлена як протиставлення трьох класів слів – чоловічого, жіночого і середнього роду.** Класифікуюча категорія роду притаманна всім іменникам, крім *pluralia tantum* (наприклад, іменники *граблі, ворота, канікули* позбавлені значення роду). Граматичний рід є однією з основних ознак, за якою іменники розподіляються за типами відміни. Категорія роду в укр. та рос. іменниках характеризується тріадою (чол., жін. і сер.) у шкільній граматиці, наукова граMATика додає ще і спільний рід у іменників, що в різних текстах можуть функціонувати як іменники чол. або жін. роду (укр. *сирота, небога* // рос. *неряха, плакса*). Однак це периферійне явище, яке не впливає на кількість грамем, що об'єднані категорією роду. До того ж іменники спільного роду отримують граматичне значення чол. або жін. роду, тобто лишаються в колі тих самих грамем, які і презентують цю морфологічну категорію.

Реальний зміст категорії роду виявляється у різних лексико-семантичних розрядах іменників. У більшості назв людей і тварин, які належать до назв живих істот, категорія роду **семантична**, пов'язана із реальним протиставленням біологічної статі. В рос. м. винятками є: *животное, пресмыкающееся, беспозвоночное, дитя, лицо, божество, ничтожество*. В укр. м. коло таких іменників середнього роду значно ширше. До нього належать і назви дитинчат тварин, птахів: *кошеня, вовченя, голубеня, собаченя, лоша, теля, пташеня*. Зменшувальний суф. **-ен(я)** та граматичний рід підкреслюють їх семантику: недорослість, недосягнення ані чоловічої, ані

жіночої статі. В рос. м. назви дитинчат тварин – чоловічого роду: *теленек, осленок, щенок*. Форми *теля, осля* - залишок давньоруської мови. Назви недорослих істот були віднесені до сер. роду ще у індоєвропейську епоху, що знайшло відображення не лише в українській, а й давньогрецькій і в сучасній німецькій мові: *das Kind* – дитина, *das Mädchen* - дівчина. В рос. м. із таких іменників лишилось тільки *дитя, дитятко*. В інших слов'янських мовах спостерігаємо семантичне наповнення сер. роду ближче до українського. Так, в болгарській мові багато назв живих істот сер. роду – *мамче* (хлопчик), *момиче* (дівчина), *дете*, а також зменшені та експресивні назви: *зайче, коте, котенце, войниче, девойче, мъжле* (розм. «муженёк»).

У трьохчленній категорії роду спостерігається диференційне відношення кожної грами до понятійної категорії статі. Якщо чол. і жін. рід хоча б у частини лексем вказують на біологічну стать, то сер. рід передає «асексуальність» референта. У іменниках – назвах **неістот** взаємодія морфологічної категорії роду з лексичною семантикою мінімальна.

Рід іменників виражається морфологічно – системою флексій у однині: іменники **2 відміни** (рос. грам. **1-ої**) – *стіл, коваль // стол, учитель* належать до чол. роду; іменники **3 відміни** *заповідь, молодь // кость, лошадь* – до жін. роду; іменники **4-ої** відміни типу *ім'я, теля* – до сер. роду іменники **1 відміни** (рос. грам. **2-ої**) або до жін. *сестра, гребля // жена, земля*, або до чол. – *воєвода, дідуля // юноша, доміна*. Іменники **2 відміни** типу *вікно, поле* – до сер.р., а деякі до чол. – *батько, снопище //, подмастерье, домишко*. Таким чином, система флексій не є вповні визначальним показником приналежності іменника до того чи іншого роду. Найбільш показовим є синтаксичний принцип, який виявляється в узгодженні з прикметниками та дієприкметниками: *великий завод, велика фабрика, велике озеро // цвѣтущий луг, цвѣтущая поляна, цвѣтущее поле*. Синтаксичний показник виявляється також у координації слів, що функціонують у ролі присудка при субстантиві-підметі (прикметник або дієприкметник має повну або коротку форму (в рос. м.), дієслово стоїть у формі минулого часу або умовного способу): *Роман цікавий. Книжка цікава. Оповідання цікаве. // Двор чистый, чист. Улиця чистая, чиста. Полотно чистое, чисто. // Скрипів клен. Скрипіла верба. Скрипіло перо. // Шумел дождь. Шумела гроза. Шумело море*. У іменників, що не відмінюються, саме синтаксичний вияв категорії роду є єдино можливим: *Суворе журі, довгоногий кенгуру, красива міс. // Сытый буржуа, широкая авеню, хрустальное бра*.

У окремих іменників родова приналежність пов'язана із лексичним значенням. Наприклад, рос. *зал* «большое помещение в различных

учреждениях, где устраиваются собрания, спектакли и т.п.», *зала* «парадная комната в частном доме», *жар* «сильная степень тепла, присущая чему-то нагретому», *жара* «высокая температура воздуха, нагретого солнцем, печью», *адрес* «письмове вітання», *адреса* «позначення місця помешкання або перебування». Родове варіювання, або, інакше, родова синонімія стосується головним чином запозичених слів: *візит і візита, бакенбард і бакенбарда*. Іменник *наргіле* «кальян» - сер. і чол., *па-де-де* – сер. і чол., *па-де-труа* – сер. і чол. У рос. мові значно більше такого варіювання, ніж в українській. Так, невідмінювані назви **мов** народів світу в укр. та рос. мові належать до чол. роду: *банту, йоруба, кечуа, маори, масаи, хауса*. А назви народів, що говорять цими мовами, функціонують в рос. м. і як іменники чол., і як ім. жін. роду. Іменник *кофе* нормативно може вживатися як в чол., так і в сер. роді.

В укр. м. родове варіювання стосується іменників на **-ищ-е** із значенням збільшеності. Одна частина таких іменників, утворених від слів чоловічого роду, належить до сер. роду відповідно до закінчення **-е**: *бурячище (буряк), гарбузище (гарбуз), дубище (дуб), вузлище (вузол)*; частина вживається з чоловічим і з середнім родом: *басище – густий і густе басище, вусище – чорний і чорне вусище, кулачище – великий і велике кулачище*; а третя ще зберігає чол. рід – рід твірного слова: *віз – возище, вітер – вітрище, голос – голосище, дім – долище*. Такий процес відбувається і в іменниках на **-ищ-е**, утворених від слів жін. роду: *губище, головище* – сер. рід, але *бабище, гадючище* – і жіночий, і середній (Горпинич, С. 58 – 59).

Назви живих істот. З семантичного погляду категорія роду найбільш регулярно виражає різницю чол. і жін. статі у субстантивів – назв особи. Особові іменники жін. роду послідовно позначають особи жіночої статі: *мати, сестра, вчителька // доярка, мачеха, дівушка*. В обох мовах існують і суфікси істот жіночої статі: **-к, -ищ(а,я)**: укр. *швачка, прихильниця* // рос. *пионерка, кружевниця, -ш(а) (генеральша), -ух(а) (крикуха, товстуха), -их(а) (рос. повариха, укр. ковалиха), -ин(я) (газдиня), -ун(я) (красуня)* та ін. Субстантиви, які називають людину за професією, посадою, сімейним станом, політичними та філософськими поглядами, виступають як іменники **чол.** роду. При потребі виразити фемінність використовується синтаксичний спосіб узгодження та координації: *Адвокат захищав – захищала; ветеран захворів – захворіла*. З цим способом конкурують словотвірні кореляції: рос. *повар – повариха, поэт – поэтесса* // укр. *абонент – абонентка, білетер – білетерка*.

Як відомо, іменники чол. роду мають властивість позначати осіб обох статей, тому вони мають більшу інтелектуальну вагу і семантичний об'єм

(Виноградов, С. 67). Наприклад, у іменників *студент, учень // читатель, ученик* референтом може виступати як особа чол., так і жін. статі (*Як має поводитись учень?* - можна сказати і учню, і учениці). У сучасних укр. та рос. мовах неологізми із значенням особи функціонують як іменники чол. роду: *бізнесмен, менеджер, брокер*. Але широка участь жінок у суспільному житті викликала потребу в тому, аби відобразити саме фемінну семантику. Для цього можна використати відповідні словотвірні елементи: *спеціалістка, космонавтка* або сполучення слів: *дівчина-касир, жінка-бізнесмен (бізнес-леді)*. Сема фемінності виражається також дієсловом минулого часу, а узгодження з прикметниками, дієприкметниками відбувається за чол. родом: *Однажды, доверяя не совсем, / Мне врач его заботливый велела: / Смотрите избегайте трудных тем, / Чтоб сердце у Назыма не болело. / Наивный врач* (Е. Евтушенко, Назым Хикмет). У розмовному мовленні, в усній формі рос. мови використовується суф. – ш(а) в утвореннях від запозичених слів: *генеральша, докторша, бухгалтерша*. Вони мають стилістично маркований характер як знижені форми. В укр. мові носіями фемінної семантики ширше виступають похідні із суфіксами жіночності від іменників чол. роду. Це стилістично нейтральні: *авторка, агітаторка, завідувачка* та розмовні, стилістично знижені: *директорка, інженерка, бухгалтерка*. В укр. мові менш розвинуте аналітичне (або синтаксичне) вираження семантики фемінності, ніж в російській.

Як вже було сказано, іменників середнього роду, що називають живих істот, в рос. м. мало, а тих, що мають сему «особа», взагалі одиниці: *дитя, чадо, лице, ничтожество, совершенство, светило*. Наприклад: *Но вскоре высокое лице, у которого мы были, отказалось помогать. Для нас он был светило.* (Д. Гранин). У предикативному метафоричному вживанні лексеми сер. роду можуть позначати осіб чол. і жін статі: *Она – такое чудо! Брат – просто чудо*. Назви неістот у переносному значенні також можуть передавати позитивну або негативну оцінку особи: *Обрати внимание, какое мурло сидит у окна. Даша, золото моё!* В укр. м. іменники сер.роду є назвами недорослих істот обох статей: *дівча, дівчисько, хлоп'я, хлопчєня, хлопчисько*.

Іменники спільного роду. Як відомо, іменники спільного роду (*genus commune*) в рос. і укр. мовах – це здебільшого похідні слова з формальною граматичною ознакою жін. роду (флексії **-а, -я**), які можуть позначати осіб чол. і жін. статі. Такі іменники належать головним чином до оцінної лексики, це клас найменувань, які дають експресивну характеристику позначуваній особі: *ханжа, пустомеля*. Нейтральних за експресивністю серед них небагато: рос.

сирота, левша, староста. У іменників спільного роду виявляються подвійні можливості для сполучення: їм властива залежність синтаксичної сполучуваності від реальної приналежності особи за статтю: *Треба не стати рабом землі, отим жаднюгою, що в ґрунт без толку зажене і своє життя, і життя своїх дітей* (М. Стельмах). *Громадянку! Яка ви жаднюга. Ви ні з ким не поділилися оцим яблуком* (О. Донченко). // *Он изобразил гостеприимного русского гуляку в приятельском кругу* (Ю. Бондарев). *Дуй за отцом, гуляка сопливая!* (В. Астафьев).

Інколи у сполученні з іменниками спільного роду спостерігається формальне узгодження, тобто прикметники і дієслова, сполучувані з ними, стоять у формі жін. роду, навіть коли вони виступають носіями маскулінної семи: *Я столько друзей проводил, прощался в печали глубокой, и столько над бездной могил стоял сиротой одинокой* (М. Лисянский). *Как же ты правильно ответил, умница моя!* (А. Хруцкий).

В укр. м. іменників спільного роду значно більше, ніж в рос. м. за рахунок іменників із зменшувально-пестливими суфіксами: *бідняжечка, бідняжка, бідолашечка, бідолашка*. За словотвірною структурою вони є віддієслівними дериватами:

а) з нульовим суф.: *базіка, вереда, непосида, заброда*;

б) з суф. -к(а): *верещака, вискочка, гуляка, каліка, вихваляка*;

в) з суф. -ал(о): *базікало*;

г) суф. -яг(а): *блудяга*.

До них належать і слова, утворені за допомогою експресивних суфіксів від іменників (*бандюга, бідага*) та прикметників (*бідняга*). Має місце і утворення складних слів (*варивода, верховода*). Рід у них також виявляється синтаксично.

Клас іменників спільного роду поповнюється невідмінюваними особовими іменниками типу *візаві, протеже*, які за своєю граматичною поведінкою тотожні до відмінюваних іменників спільного роду. *Ось мій нинішній візаві* (І. Франко). *Я не маю ніякої змоги і права втручатися в долю вашого / вашої протеже* // *Он соответствующим образом обрабатывает предполагаемого арабского «визави»* (Известия). Такі іменники демонструють зв'язок морфологічної категорії роду іменників із семантикою слова, зокрема із семантичною категорією особи / не-особи, зв'язок, який виявляється на синтаксичному рівні.

Розподіл за родом складених іменників

Синтактико-морфологічне вираження категорії роду є своєрідним у складених іменників, компоненти яких належать до різних родів: *бібліотека-музей // автомат-закусочная*. В укр. та рос. мовах головну роль при віднесенні таких складених назв відіграє родова приналежність **першого** компонента: *Спрямоване в майбутнє, древнє, вічно **молоде місто-герой** над Дніпром*. (Веч. Київ). *Космічний корабель перебуває в складі **багатоступінчастої ракетно-носія***. (Рад. Україна).

Якщо 1-й компонент (означення, прикладка) втрачає відмінювання, то родове оформлення усього композита відбувається за родовою приналежністю 2-го компонента (означуваного слова): *Загадочная **король-рыба*** (Известия). *В этой сказке говорится о **прекрасной царь-девице*** (П. Ершов) // *Ця **дивна плакун-трава***.

Подібні складені утворення формують назви, які отримують статус окремого слова для назв нових явищ та предметів: ***вагон-цистерна, судно-холодильник, гараж-стоянка***.

У синтаксичних конструкціях із відокремленим означенням і підрядним означальним, як правило, означення і сполучникові слова узгоджуються за **першим** компонентом як в укр., так і в рос. мові: *Львів – **місто-новатор, місто-творець, яке** відоме нині в країні як ініціатор багатьох добрих справ і починань* (Робітнича газета). // *Превращение США из **страны-кредитора** в страну-должника, внешний долг **которой** может превысит один триллион долларов* (Известия).

Розподіл за родами аббревіатур

Грамматичний рід **буквених** аббревіатур у зіставлюваних мовах визначається за родом головного слова відповідної повної складеної назви: ***УНР*** – жін. (Українська Народна республіка), ***ЦНБ*** – жін. (Центральна наукова бібліотека) // ***ФРГ*** – жен. (Федеративная республика Германия), ***КПП*** - муж. (контрольно-пропускной пункт), ***НПО*** – сред. (научно-производственное объединение). Та ж сама тенденція характерна для **звукових** аббревіатур: ***МОК*** – чол. (Міжнародний олімпійський комітет), ***ОНУ*** – чол. (Одеський національний університет) // ***ЦУМ*** - муж. (Центральный универсальный магазин), ***АЭС*** - жен. (атомная электростанция).

Деякі звукові абрєвіатури, що закінчуються на приголосний, відмінюються і виступають як субстантиви чол. роду. В рос. м.: **вуз**, **МИД**, **ОВИР**, в укр. м.: **КРАЗ** (Кременчуцький автомобільний завод): *Працювати на КРАЗі*, *Будинок культури КРАЗу*; **СУМ** (Словник української мови): *Відредагувати 1-й том СУМу*.

Лекція 3

Рід у прикметників, займенників, числівників і дієслів

Категорія роду прикметників
Категорія роду займенників
Категорія роду числівників і дієслів

Література

Горпинич В.О. Морфологія укр. мови, С. 92 – 93, 138.

Краткая рус. грамматика, С. 219.

Милославский И. Г. Морфологические категории соврем. рус. языка, С. 114, 132, 232.

Сопоставительная грамматика рус. и укр. языков, С. 211 – 217.

Категорія роду прикметників – це словозмінна категорія, яка слугує для синтаксичного вираження значення родової приналежності означуваного іменника у словосполученні. Як відомо, категорія роду в укр. та рос. мовах формується трьома грамами: чол., жін. і сер.роду: *солоний борщ, солоня риба, солоне озеро // деревянный дом, деревянная скамейка, деревянное кресло*. Граматичний рід прикметника виражається в синтаксичній функції означення (*Червоний помідор дуже смачний*), а також присудка: *Помідор червоний. Груша червона. Яблуко червоне*. У невідмінюваних субстантивів родові закінчення прикметника виявляються єдиним засобом вираження їх родової приналежності: *сивий кюре, сива леді, молодіжне кафе // старая фрау, старый буржуа, старое авто*. У граматичному відношенні такі прикметники є полісемантичними, оскільки виражають значення роду, числа та відмінка.

У рос. м., крім повних відмінюваних форм прикметника, є також короткі форми, які змінюються за родами: *Роман интересен, книга интересна, стихотворение интересно*. Прикметники чол. роду мають **нульове** закінчення, жін. роду – **-а, -я**, сер. – **-о, -е**. *Царь был строг, но справедлив* (А. Пушкин). *То ли песенка не та, только лесенка крута* (Е. Лямпорт). *Луг в ромашках серебряных сказочно бел, и высокое облако бело* (А. Сурков).

Категорія роду не властива незмінюваним прикметникам, головним чином іншомовного походження. Вони мають єдину форму: *спів соло, пісня соло*,

сукня **хакі**, костюм **хакі**. Таким чином, основні характеристики виявлення категорії роду в прикметниках в укр. та рос. мовах **співпадають**.

Категорія роду займенників

В українських та російських іменникових займенниках **я, ти, ми, ви, хто, що, себе, хтось, щось** і подібних (і відповідних російських) категорія роду відсутня. Але особові займенники **я** і **ти** можуть мати при собі означення із родовими флексіями, що виражають стать особи, на яку вказують займенники: **Я й тут чужий, одинокий, І на Україні** (Т. Шевченко.) **Нема його, та й не буде, одна я** зосталась. **Чого тепер тобі, старому, У цій неволі стало жити** (Т. Шевченко). // **Но я жила, жила одним тобою, я всю войну тебе ждала.** (В. Лебедев-Кумач). Особовий займенник з особи **він // он** має категорію роду, яка виражається за допомогою флексій: чол.р. – **нульової**, жін. – **-а**, сер. – **-о**. Його родові показники залежать від статі особи, замість якої вживається цей займенник, або від роду іменника, який він заміняє. **Не так серце любить, щоб з ким поділитися, не так воно хоче, як Бог нам дає** (Т. Шевченко). **Кохалася мати сином, як квіточка в гаї, Осталася удовою, Пішла вона до сусідів поради просити.** (Т. Шевченко) // **Отец улыбается. Тут даже он безоружен** (А. Толстой). **Но было мгновение, оно Людмилу подменило: была одна, стала другой** (С. Залыгин).

Зворотні займенники **себе // себя** не мають категорії роду. До них можна віднести прикметниковий займенник **сам**, що синтаксично виражає стать особи або рід іменника, пов'язаного з ним семантичним зв'язком: **І чого-чого не передумає удова отак сама собі в довгі осінні ночі** (А. Головка). // **Это само собой разумеется. Отец говорит негромко, словно самому себе еще раз объясняя** (А. Толстой).

Питальні займенники **хто, що // кто, что** не мають морфологічного виявлення категорії роду, але синтаксично вони розподіляються за родовою характеристикою. **Хто // кто**, що передають питання про істоти, поводяться як іменники чол.р., **що // что**, віднесені до неістот, – як іменники сер.р.: **Мій брате єдиний! Хто їй лихо заподіяв?. Що на ниві уродилось?** (Т. Шевченко). // **Ну я ему сказала: тебя рази кто гнал? Что же осталось солдату?** (А. Толстой). Навіть коли йдеться про жінку, **хто // кто** сполучається із формою дієслова в чол. роді: **Кто ребенка родил? Кто вышел замуж? // Кто дитину народив?** До цих займенників можуть відноситися означення, що вказують на стать особи: **Хто такий? Хто така?**

Займенники *хто // кто, що // что* можуть вживатися у функції сполучних слів в складнопідрядних реченнях. Будучи підметами, вони координуються з присудками таким чином: якщо присудок виражений прикметником, дієприкметником або дієсловом минулого часу, нормою є вживання цих слів при займенниках *хто // кто* у чол.роді, при займенниках *що // что* - у сер.р.: *Всех, кто молод душою, мы зовем за собою* (М. Исаковский). *Что написано пером, не вырубишь топором* (Пословица). // *Хто тут ввійшов, зціпи і зуби й руки* (І. Франко). *Що осталося, пеклом запалало* (Т. Шевченко).

Категорія роду числівників

В сучасній укр. та рос. мовах кількісні числівники не мають морфологічної категорії роду. Вони можуть сполучатися з іменниками усіх 3-х родів: *три студенти, парти, вікна*. Але є винятки. Це числівники ***два, обидва, півтора // два, оба, полтора***. Категорія роду у них презентована 2-ма граматичними формами: перша для числівників чол. і сер. роду (*два, обидва, півтора // два, оба, полтора*), друга – для числівників жін. роду (*дві, обидві, півтори // две, обе, полторы*): *два будинки, обидва хлопці, півтора літри – дві дівчини, обидві учениці, півтори тарілки // два друга, оба продавця, полтора ряда – две подруги, обе девочки, полторы буханки*. В рос. м. збірний числівник ***оба*** послідовно диференційований за родом в усіх відмінках: *оба студента, обоих студентов, обоим студентам; обе студентки, обеих студенток, обеим студенткам*. В укр. мові відповідні числівники ***обидва, обидві*** мають спільну парадигму відмінювання: *обох друзів, обох подруг, обом друзям, обом подругам, обома друзями, обома подругами*. Числівники ***два і півтора // два, полтора*** розрізняються за родом лише в називному та знахідному відмінках. Числівник ***один*** в обох мовах має словозмінну категорію роду: *один чоловік, одна жінка, одне немовля // один студент, одна студентка, одно дитя*.

Збірним числівникам в рос. мові не характерні показники роду. Вони сполучаються лише з іменниками чоловічого та спільного роду: *трое школьников, трое сирот, но три школьницы*. Українські збірні числівники можуть сполучатися з іменниками всіх 3-х родів: *двоє хлопчиків, двоє дівчат, двоє курчат*. В укр. м., на відміну від рос., спостерігаємо паралельні форми: *дві жінки - двоє жінок, дві дочки - двоє доч*

Категорія роду дієслів

Категорія роду притаманна дієслівним формам минулого часу та умовного стану. Граматичне значення роду виражається флексіями : чол. – **нульовою**, жін. р. – **-а**, сер. р. – **-о**.: *козак побіг, дівча побігло, жінка побігла*. Форма сер.роду використовується також для вираження безособовості: у безособових дієслів форма минулого часу існує тільки в формі сер.роду: *Водою чортзна-як крутило, що трохи всіх не потопило* (І. Котляревський) // *Светало. Меня знобило. В лесу веяло свежестью*. Категорія роду наявна і у дієприкметників, але її граматичне виявлення не відрізняється від прикметникового: *наповнений віз, наповнена баржа, наповнене відро*.

Таким чином, категорія роду виступає однією з конструктивних категорій в граматичній системі української та російської мов. Зіставний аналіз виявив як спільні процеси у розвитку засобів її вираження, так і своєрідність, яка становить національну специфіку кожної з мов. Специфікою української мови виступає більш широке утворення жіночих корелятивів від чоловічих (*бухгалтерка*), тобто менше аналітизму, більш широкі синтагматичні можливості збірних числівників та деякі інші.